

*Αφιερωμένο στα εγγόνια του παππού Γιάννη,
τη Θεοδότη-Γαβριέλλα και τον Γιάννη Β. Μανδύλα*

«The life of the father has a mysterious prestige: the hours he spends at home, the room where he works, the objects he has around him, his pursuits, his hobbies, have a sacred character. He supports the family, and he is the responsible head of the family. As a rule his work takes him outside, and so it is through him that the family communicates with the rest of the world: he incarnates that immense, difficult, and marvelous world of adventure; he personifies transcendence, he is God».

Simone de Beauvoir, *The Second Sex*

«I am my father's daughter. I cannot love myself unless I love him».

Sara Maitland

«Η ζωή του πατέρα έχει ένα μυστηριώδες κύρος: οι ώρες που περνάει στο σπίτι, το δωμάτιο στο οποίο εργάζεται, τα αντικείμενα που τον περιβάλλουν, οι στόχοι του, τα χόμπι του έχουν έναν ιερό χαρακτήρα. Είναι αυτός που συντηρεί την οικογένεια, έχει την ευθύνη της, είναι η κεφαλή της οικογένειας. Κατά κανόνα, η δουλειά του είναι εκτός σπιτιού, και μέσω αυτού η οικογένεια επικοινωνεί με τον έξω κόσμο: ενσαρκώνει τον τεράστιο, δύσκολο και θαυματουργό κόσμο της περιπέτειας· είναι η προσωποποίηση της υπερβατικότητας, είναι ο Θεός».

Simon de Beauvoir

«Είμαι η κόρη του πατέρα μου. Δεν μπορώ να αγαπήσω τον εαυτό μου, αν δεν αγαπώ εκείνον».

Sara Maitland
(συγγραφέας)

Η μάνα είναι σαν την ελιά, το δέντρο που μας κρατά στη ζωή, προσφέροντας με τον καρπό της τροφή και με το ξύλο της ζεστασιά. Είναι η ύλη, η γη, αλλά και σύμβολο της ειρήνης, γιατί η μάνα πρέπει να έχει ειρήνη για να μεγαλώσει τα παιδιά της. Η μητέρα μου είναι η φλόγα αγάπης της οικογένειάς μας. Η μάνα δηλαδή είναι το ζην.

Ο πατέρας είναι ο Ουρανός, το ατέλειωτο σύμπαν, αυτός που μας μαθαίνει να ανοίγουμε τα φτερά μας και να πετάμε και οδηγεί τη σκέψη μας πέρα από τα στενά όρια της ύπαρξής μας. Ο πατέρας είναι ο Δίας, είναι το εν ζην. Η κόρη γεννιέται από το κεφάλι του Δία, όπως η θεά Αθηνά, και από αυτόν μαθαίνει και γίνεται γυναίκα.

Λ. Μ.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Στις 22 Νοεμβρίου 2013, ο πατέρας μου, αν ζούσε, θα συμπλήρωνε τα εκατό του χρόνια. Στην καρδιά μου θα είναι πάντα ζωντανός, και αυτή την επέτειο θέλω να γιορτάσω.

Ορμώμενη από αυτό το γεγονός, αποφάσισα να του κάνω ένα δώρο, έστω και μετά θάνατον, και έτσι άρχισα να γράφω όλα όσα μου έρχονταν στο νου καθώς τον σκεφτόμουν, καθώς έβλεπα φωτογραφίες του και μάζενα σκόρπια σημειώματα και επιστολές του.

Περνώντας τα χρόνια οι μεγαλύτεροι φεύγουν και οι νεότεροι περιμένουν να μάθουν γεγονότα, να ακούσουν για πρόσωπα. Τα εγγόνια του, που δεν πρόλαβαν να τον ζήσουν, θα ήθελαν να μάθουν για τον παππού Γιάννη.

Σε αυτή την προσπάθειά μου, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον σύζυγό μου Παύλο Γαβριηλίδη, που με άκουγε υπομονετικά καθώς του διάβαζα ξανά και ξανά αυτά που έγραφα, μήπως κάτι παρέλειψα, μήπως κάτι χρειαζόταν

διόρθωση. Και το έκανε με ιδιαίτερη αγάπη και προσοχή.

Χρειάστηκε να ανατρέξω σε φωτογραφίες, γενεαλογικά, μνήμες και αναμνήσεις, πράγμα δύσκολο, όπου με βοήθησαν πολύ η εξαδέλφη μου Μαίρη Γαβριηλίδη-Ιωαννίδη με την τρομερή της μνήμη, ο θεός μου Δαμιανός Σκαπέρδας, παιδίόθεν μυστικοσύμβουλός μου, και ο εξαδέλφός μου Άκης Δ. Καραγατολής.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον νυν πρόεδρο της Γερμανίας στην Ελλάδα, κ. Βόλφγκανγκ Ντολτ, ο οποίος, πατέρας και ο ίδιος, ενθουσιάστηκε με τη σκέψη μου αυτή και με βοήθησε κατά τη συγγραφή του βιβλίου.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω ολόψυχα όλους εκείνους, και τον καθένα χωριστά, που είχαν γνωρίσει τον πατέρα μου και είχαν την ευγενική καλοσύνη να γράψουν κάτι γι' αυτόν, ανταποκρινόμενοι με χαρά όταν τους το ζήτησα.

Ευχαριστώ εγκάρδια τον φίλο καθηγητή, αλλά και άξιο πρόσκοπο, Γιώργο Ασημακόπουλο, που μου έδωσε γραπτό και φωτογραφικό υλικό από τη ζωή του πατέρα μου ως πρόσκοπου.

Αισθάνομαι ιδιαίτερη υποχρέωση στον φίλο δημοσιογράφο και συγγραφέα Νικόλαο Ι. Μέρτζο, πρόεδρο της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, ο οποίος ανταποκρίθηκε άμεσα και με ενθουσιασμό στην πρόσκλησή μου να γράψει για τον καρδιακό του φίλο Ιωάννη Β. Μανδύλα.

Επίσης, ευχαριστώ ιδιαίτερα τον συγγραφέα και παλιό φίλο Ευγένιο Πιέρρη, που αγόγγυστα ασχολήθηκε με τη συγγραφή του βιογραφικού του πατέρα μου και επιμελήθηκε τις μεταφράσεις στα ελληνικά των αγγλικών κειμένων και

το Ευρετήριο. Η εξαιρετική μας συνεργασία θα μου μείνει αξέχαστη.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον φίλο μου Κώστα Καρασούλα και στη φίλη μου Μιράντα Ανδριόλα που μου είπαν τη γνώμη τους ως αναγνώστες αυτού του βιβλίου, αλλά και στη μεταφράστρια κ. Ελένη Δεσποτοπούλου, της Kosmocar A.E., για τη μετάφραση της επιστολής του Δρα Χάαν στα ελληνικά.

«Last but not least», όπως λένε οι Άγγλοι, ευχαριστώ από καρδιάς τη γραμματέα και συνεργάτιδά μου Αγγελική Κοντογιώργου για τη βοήθειά της στις διορθώσεις των χειρογράφων, μέχρι αυτά να λάβουν την τελική τους μορφή και παραδοθούν στον εκδοτικό οίκο.

Τέλος, η αγάπη για τον πατέρα μου είναι και προσφορά καρδιάς στη μητέρα μου, στα αδέρφια μου Βασίλη - Κάτια και Θωμά, αλλά και στα λατρεμένα μου ανίψια – τα παιδιά μας –, την Γκαμπριέλλα και τον Γιάννη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Μακεδών Αυθέντης του Λάγος

Ακολουθώντας την παραδοσιακή στράτα των Βλάχων ο λαλε-Βασίλης κατέβηκε από την Πίνδο, ψηλά από τη Φούρκα, και έπιασε το σταυροδρόμι στο Βόιο, το Τσοτύλι, όπου κάθε εβδομάδα σωρεύονταν στο μεγάλο παζάρι η πλούσια παραγωγή της Ανασελίτσας και της γύρω περιοχής. Καρποί της γης και των δέντρων, γιδοπρόβατα, αλογομούλαρα, δέρματα, γαλακτοκομικά, μαχαίρια, βελόντζες, σκουτιά, υφαντά, κάπες καπρίνες, γούνες της Σιάτιστας και της Καστοριάς ζητούσαν αγοραστή και, με τηνπραμάτεια τους, οι παραγωγοί πωλητές αναζητούσαν τα χρειαζόμενα: εργαλεία, άροτρα, μπογιές, τζάμια, χάμουρα, λάδι, πετρέλαιο, χαλβά, γκαζόλαμπες, γόβες, ζαχαρωτά, σίδηρο, καρφιά, προικιά. Πού και πού καμιά ακριβή ομορφιά από τη Φραγκιά. Ο λαλε-Βασίλης αγόραζε και πουλούσε τα πάντα. Όσα αγόραζε τα μεταπωλούσε χονδρικά στις μεγαλύτερες αγορές. Γενικό εμπόριο. Τα πήγαινε μια χαρά και οι συναλ-

λαγές του ωφελούσαν όλο τον τόπο, μοίραζαν κέρδος σε όλους, συνείχαν την κοινωνία και συνάρμοζαν την οικονομία. Αλλά είχε ένα μεράκι. Έπρεπε να κρατάει το καλύτερο άτι που να τρέχει αραβάν χωρίς να κουνάει τον καβαλάρη. Μόλις μάθαινε πως έφτασε στο παζάρι κάποιος με πιο καλό άτι, έτρεχε αμέσως και του το πλήρωνε όσο όσο. Ποτέ δεν παζάρευε το καλό άλογο. Δεν ανέχονταν δεύτερος. Μόνον πρώτος. Και πάντα καβάλα.

Σ' αυτή τη Σχολή φοίτησε ο πρωτότοκος γιος του. «Τράτζε! Τράτζε Μάρλε» – τον καμάρωνε στα βλάχικα ο λαλε-Βασίλης. «Τραβάει! Τραβάει ο Μεγάλος». Αλλά το έλεγε μέσα στα δόντια του, στον εαυτό του και στους κεκοιμημένους του, μη τυχόν τ' ακούσει και ξιπασθεί ο μικρούλης Μεγάλος.

Τελικά το καλύτερο άτι του λαλε-Βασίλη ήταν ο γιος του Γιάννης Β. Μανδύλας. Δεν δέχτηκε ποτέ χαλινάρι ούτε αφέντη. Σε όλη του τη ζωή κάλπαζε ασυγκράτητος. Τραβούσε, ολοένα τραβούσε μπροστά, άνοιγε δρόμους και οδηγούσε. Ο τόπος δεν τον χωρούσε. Από πολεμική ορεσίβια γενιά κι από λαμπρά σχολειά, είχε όλα τα εφόδια για να κερδίσει τον κόσμο. Και αυτό έκανε φυσιολογικά και ελληνικά. Δεν κατακτούσε. Δημιουργούσε. Και οι δημιουργίες του ευεργετούσαν τον κόσμο.

Στο ιστορικό Γυμνάσιο Τσοτυλίου μετέλαβε τη στερεή ελληνική παιδεία και χαλύβδωσε τη θαυμαστή αυτοπειθαρχία. Στο αφιέρωμα της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας Κωνσταντινουπόλεως ανοίχθηκε στους ευρείς ορίζοντες του Βασιλικού Γένους των Ρωμαίων και μυήθηκε

στην αδελφούνη της Ορθοδοξίας. Στις ανώτατες Σχολές του Λονδίνου καταρτίσθηκε στην οικονομία και εισήλθε στην υψηλή διεθνή κοινωνία.

Είναι ο Μεσοπόλεμος και μεσουρανεί κραταία η Βρετανική Αυτοκρατορία. Αλλά το άτι του λαλε-Βασίλη δεν το κρατάει ούτε η πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας. Από τον Ομφαλό του κόσμου τρέχει στις σκοτεινές άκρες του: στη Νιγηρία. Αχανής, άγνωστη και άβατη χώρα. Μόνος θα την οργώσει κυριολεκτικά κι από τη ζούγκλα της Μαύρης Ηπείρου θα τη φέρει στο προσκήνιο της σύγχρονης Ιστορίας. Μόνος δημιουργεί την προσωπική του Προοδευτική Οικονομική Αυτοκρατορία: δρόμοι, αυτοκίνητα, εμπορικά δίκτυα, αεροδρόμια, ηλεκτρισμός, ηλεκτρικές συσκευές, αυτοκινητοβιομηχανίες.

Μόνος; Όχι ακριβώς. Μαζί του και ο ξανθός Άγγελός του, η Ντοτουλά του. Γεννημένη και μεγαλωμένη στο Παρίσι με όλα τα καλά μιας πλούσιας καστοριανής οικογένειας, η Θεοδότη-Άρτεμις Θ. Σκαπέρδα θα γίνει κυρία Ιωάννου Β. Μανδύλα και θα τον ακολουθήσει στη Νιγηρία. Είναι ήδη μια Μεγάλη Κυρία και μένει για πάντα Μεγάλη Κυρία.

Είναι πλέον ο Μεγάλος Μανδύλας, ο Chief John, ο Μεγάλος Ιωάννης της Μαύρης Ηπείρου. Είναι ο Μπάμεζο Αυθέντης του Λάγος και ο Πρώτος Πολίτης της Νιγηρίας ευθύς μετά την ανεξαρτησία της. Την τιμά και τον τιμά με ευγνωμοσύνη και βαθύ σεβασμό η μεγάλη χώρα της Αφρικής. Τα υποσημειώνω απλώς γιατί φοβάμαι πως δεν θα τα γράψει στη βιογραφία του, ως οφείλει, η κόρη του Λάνα που γεννήθηκε στο Λάγος της Νιγηρίας. Βλέπεις, η ταπεινοφροσύνη και η συστολή είναι κληρονομική.

Αφρική, Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία, Ευρώπη είναι το σπίτι τους. Κοσμοπολίτες ο Γιάννης και η Ντοτούλα του, δηλαδή μυχιαίτατα Έλληνες, όπως εκείνοι οι караβανάρηδες Βλάχοι που έγιναν βαρώνοι και τραπεζίτες στη Βιέννη, άρχοντες στη Βενετία και στην Πέστη, αφέντες στην Αίγυπτο και στο Βουκουρέστι, αλλά χρύσωσαν την Ελλάδα – είναι η καρδιά τους.

Διασταυρωθήκαμε πρώτη φορά, πριν από μισό σχεδόν αιώνα, στη Θεσσαλονίκη. Τον τύλιγε ο θρύλος και μια αύρα. Κομψότατος, με άκρα διακριτικότητα. Συλλεκτικό λεπτό, ζεστό μαλλί το αγγλικό κασμίρι ραμμένο άψογα στα λεπτά μέτρα του στο Λονδίνο. Ψηλόλιγνος. Κινήσεις αβρές, φωνή χαμηλή, επιτομή της ευγένειας. Αλλά πίσω από τα επιφανίσιμα, η ταυτότητα. Μάτι αετού. Στήσιμο κυνηγού. Αλαφροπάτητος. Ζυγισμένο κορμί, έτοιμο να φυλαχτεί και συνάμα να αρπάξει το θήραμα στο φτερό.

«Εμένα δεν με ξεγελάς», είπα μέσα μου. «Είμαστε δικοί μας», μου είπε και με έπιασε με τα δυο χέρια. Μεράκι του να ιδρυθεί Όπερα στη Θεσσαλονίκη και να τη χρυσώσει. Αλλά πού τότε η Θεσσαλονίκη. «Δεν το καταλαβαίνουν; Είναι το μέρος μας. Η πρωτεύουσα της Μακεδονίας μας. Με την αρχοντιά της θα επιβληθεί στα Βαλκάνια. Πού θα πάει; Θα ανοίξουν ξανά. Πρέπει να είμαστε έτοιμοι».

Κάποτε με είχανε βάλει στο σημάδι. Σιγά μη σκιαχτώ, αλλά πικροί οι καιροί. Και πάντα στο ξάγναντο όρθιος στόχος. Με παίρνει τηλέφωνο, ποιος ξέρει από ποιο σημείο της γης, και μου λέει: «Σε παρακαλώ, κάνε μου μια μεγάλη χάρη σαν αδελφός. Σε χρειάζομαι». «Αιντε, που με έχει

ανάγκη ο Αυθέντης του Λάγος» «Σε ορκίζομαι. Σε έχω μεγάλη ανάγκη». Τι συνέβαινε; Ήθελε να με καλύψει, μη μείνω μονάχος, να έχω ένα γιατάκι. Με όρισε, λοιπόν, μέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο της Μανδύλας Α.Ε. που είχε ανοίξει στη Θεσσαλονίκη.

Τον Σεπτέμβριο 1991 ξεσπάει η κρίση με τα Σκόπια και τον Φεβρουάριο 1992 το παλλαϊκό συλλαλητήριο στη Θεσσαλονίκη. Ένα εκατομμύριο Μακεδόνες. Και τι κάνει τότε ο Γιάννης; Τηλεφωνεί στη Γερμανία απλώς. Σε λίγο η Volkswagen κυκλοφορεί σε όλο τον κόσμο το καινούργιο μοντέλο της με την ονομασία Makedon. Εκατομμύρια αυτοκίνητα Makedon! Ήταν Μακεδών, βλέπεις, ο Μεγάλος Μανδύλας, και ο λόγος του, νόμος των Γερμανών – και όχι μόνον.

Το 1994 μας έφυγε. Ο Θεός να τον αναπαύει και να τον ανταμείβει κατά τα καλά έργα του. Πρόλαβε τουλάχιστον να δει να γεννιέται το Μέγαρο Μουσικής.

Το 2006 εκλέγομαι Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και η Εταιρεία έπρεπε αναδιαρθρωθεί άρδην και να εισέλθει στην ηλεκτρονική εποχή για να ανταποκριθεί στην αποστολή της. Μου τηλεφωνεί η Ντοτούλα. «Νίκο, σε ευχαριστώ, κάνεις τόσα πολλά για τη Μακεδονία και εμείς τίποτα». Της εξηγώ ότι προσπαθώ να οργανώσω ένα μεγάλο ηλεκτρονικό κέντρο ερευνών συνδεδεμένο με είκοσι υπολογιστές, με κεντρική βάση πληροφοριών και με το Διαδίκτυο. Αλλά κοστίζει πολλά. Αν θέλει, μπορεί να συμβάλει με κάποιο ποσό. «Πόσο κοστίζει όλο;» «Πολλά, πάρα πολλά». «Καλά! Κρατάς μυστικά από μένα; Δεν ντρέπεσαι;» Ε,

της το λέω. Σε μια ώρα είχε καταθέσει όλα τα λεφτά. Από τότε στον πέμπτο όροφο της Εταιρείας λειτουργεί, με δώδεκα ερευνητές, το «Ηλεκτρονικό Επιστημονικό Κέντρο Ιωάννης Β. Μανδύλας» και υπερασπίζεται αποφασιστικά τη Μακεδονία μας. Έτσι, με τον Γιάννη δεν μας χώρισε ούτε ο θάνατος. Δουλεύουμε μαζί κάθε μέρα για τη Μακεδονία στην Εταιρεία.

Έτσι εμείς τραβάμε μπροστά. «Τράτζε! Τράτζε!»

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΜΕΡΤΖΟΣ

Πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών